

Nomineringsformulär - Årets industriminne 2017

Varje år sedan 1995 utser SIM Årets industriminne. Syftet med utmärkelsen är att uppmärksamma och stödja det långsiktiga arbetet med det industriella kulturarvet. Den är ett erkännande för utförda, lovvärda insatser för att bevara, bruka, gestalta och förmedla detta kulturarv. Utmärkelsen tilldelas ett industriminne som speglar industriella processer, samhällsliga förhållanden eller mänskliga livsvillkor. Beslut om vilket industriminne som ska belönas tas av föreningens styrelse på grundval av nomineringar. Vem som helst har rätt att nominera. Mottagaren får en gjutjärnsplakett som delas ut vid en ceremoni på den aktuella platsen. Årets industriminne kommuniceras såväl nationellt som lokalt.

1. Namn och adress på nominerat industriminne (anläggning eller miljö)

Fall- och slussområdet i Trollhättan. Slussledsvägen 6 , 461 34 Trollhättan

2. Skriv en kortfattad motivering till nomineringen (max 400 tecken)

Fall- och slussområdet är ett levande industriminne i världsklass. Här bevaras och utvecklas en unik natur-, kultur- och industrimiljö tillsammans med modern drift av kanalsjöfart och vattenkraftproduktion. Den stora mängd historiska byggnadsverk, miljöer och berättelser som finns i området visar på ett unikt sätt hur kanaltrafik, kraftteknik och industri har utvecklats under 300 år. Det finns en långsiktig samverkan som ansvarar för bevarande och utveckling.

Åkersjö en disig septembermorgon.

3. Beskriv på vilket sätt anläggningen/miljön är välbevarad

Området är mycket välbevarat och en av de starkaste grunderna till detta är att området fortfarande används för både vattenkraftproduktion och kommersiell sjöfart, 300 år efter att första spadtaget sattes i backen.

Fall- och slussområdet har haft en avgörande betydelse för Trollhättans framväxt och är av nationell betydelse. Utvecklingen av samhället och industrin byggde på speciella förutsättningar för kommunikation och kraftproduktion som fanns vid Göta älv i Trollhättan.

Fall- och slussområdet har enskilt starka värden, såsom t ex:

- Naturen är särpräglad och varierad.
- Området är geologiskt intressant.
- Det finns synnerligen starka teknik- och kommunikationshistoriska värden. Spåren av samhälls- och industriutveckling är många och tydliga, exempelvis fyra slussleder och två stora vattenkraftverk.
- Området utgör ett unikt historiskt landskap där de verksamheter som utformat området fortfarande är fullt verksamma och i utveckling.
- Området utgör en god miljö för lärande, främst med hänsyn till det industriella samhällets utveckling.

Det är dock inte genom sina enskilda delar, även om de är nog så speciella, som områdets stora värde ligger utan i den helhet som området utgör.

Trots de stora förändringarna som området genomgått har en ursprungligen storslagen natur kunnat bevaras. Fall- och slussområdet utgör en unik kombination av naturliga förutsättningar och mänsklig påverkan genom ingenjörskonst och hårt arbete. Området har under åren utvecklats och anpassats till dagens förutsättningar, både vad gäller de kommersiella bitarna men även genom mångfalden av människor som använder sig av och brukar kulturmiljön för olika syften. Här finns både bostadshus, storskalig produktion av vattenkraft, sjöfart, turism med mera som tillsammans bidrar till att bevara miljön.

Detta är förutsättningen för att området under lång tid bevarat sin karaktär. Genom att de historiska miljöerna och byggnaderna också används för kommersiella och samhällsnyttiga verksamheter tar fastighetsägarna ansvar för underhåll och bevarande. Detta ser vi som en grundläggande förutsättning för långsiktigt bevarande och brukande av området. Stora delar av området har också formellt bevarandeskydd genom tre byggnadsminnen, naturreservat, riksintressen och detaljplaner.

Byggnadsminnena Västergården och Olidans kraftstation.

4. Beskriv på vilket sätt en långsiktig och säkerställd förvaltning är löst

De tre största fastighetsägarna i området – Trollhättans Stad, Vattenfall AB och Sjöfartsverket – har sedan 2005 enats om gemensamma värderingar och ambitioner för ett långsiktigt samarbete i syfte att bevara och utveckla området. De anser att det är ett gemensamt ansvar att se till att fall- och slussområdet är attraktivt och välskött med relevanta skyddsbestämmelser samtidigt som det finns plats för utveckling och förändring. Hänsyn ska tas till såväl kanalsjöfart och vattenkraftproduktion som boende, besökare och turister.

Samverkan organiseras i en styrgrupp, där ledande personer från fastighetsägarna sitter, en samverkansgrupp samt arbetsgrupper. Där medverkar också Innovatum, som har en samordnande funktion och ett utvecklingsuppdrag för området. I samverkan medverkar också turistbolaget; Visit Trollhättan Vänersborg. Genom denna samverkan samlas alla väsentliga frågor, uppgifter och utmaningar vid ett bord och en gemensam förvaltning och utveckling av området blir möjlig. Det går att undvika att frågor glöms bort eller att konflikter uppstår mellan olika intressen. Det är genom denna samverkan som kontakter sker med andra aktörer i området och exempelvis aktiviteter och skötsel samordnas.

Fall- och slussområdet är skyddat genom olika lagar för att säkerställa ett framtida bevarande. Detaljplaner skyddar bland annat bostadsbebyggelsen vid Åkerberg och nyligen detaljplanerades området kring rysskranen. I samband med detta genomgick kranen både en omfattande renovering och fick rivningsförbud i detaljplan. Hela fall- och slussområdet är riksintresse för kulturmiljövård, vilket ska ligga till grund för hur området ska förändras och utvecklas. Olidans kraftstation är tillsammans med bockkranen och intagskanelen sedan 2006 byggnadsminne vilket innebär att det skyddas genom kulturmiljölagen. Även bostadsområdet Västergärdet med tjänstemannabostäder, från tidigt 1900-tal ritade av Svante Dylén, är skyddade som byggnadsminne. Trollhättan kanal- och slussområde är skyddat som statligt byggnadsminne, där ingår både enskilda byggnader men även miljön som ett helhetsområde. Genom att skydda byggnader och anläggningar säkerställs och regleras underhållet för ett framtida bevarande.

5. Beskriv på vilket sätt man på ett nyskapande och kreativt sätt samverkat med andra aktörer

Utöver den samverkan som beskrivits ovan har det under senaste åren genomförts en rad samarbeten kring aktiviteter, evenemang och utvecklingsprojekt. Några exempel på de kreativa samarbeten som genomförts:

- Tillsammans med landskapsarkitekter och destinationsutvecklare har det gjorts en kreativ genomlysning, som ligger till grund för ett pågående utvecklingsarbete.
- Tillsammans med företaget WSP och andra konsulter genomfördes dialogvandringar med en mångfald av människor för att undersöka och öka social hållbarhet och deltagare i området.
- Det har tillsammans med en arkitektbyrå tagits fram ett designprogram för att området ska ha en sammanhållen utformning.
- Det har tagits fram digitala berättelser i området och om dess historia tillsammans med inkubatorföretag verksamma på Innovatum inom områdena webb, design och ljud. Nya samarbeten har precis påbörjats kring framtagande av nya digitala upplevelser i området.
- Evenemanget Den Blå Natten, syftar till att genom ljussättning av området få besökare att se det i ett nytt ljus. Evenemanget genomförs tillsammans med konstnärer och ljuddesigners.
- Slussdagen, som har till syfte att lyfta fram slussområdet för besökare och invånare, genomförs varje år i samverkan med lokala, regionala och ideella aktörer, exempelvis lokalhistoriska föreningar, arbetslivsmuseer, fiske- och idrottsföreningar, Svenska kyrkan, folkuniversitetet m.fl.
- Fallens dagar, som är en stadsfestival, genomförs årligen i området med en mängd samarbetspartners, exempelvis krögare, föreningar och företag.
- Alla dessa aktiviteter samordnas genom den samverkan som beskrivits ovan, men med någon av parterna som huvudansvarig.
- Området används också för idrottsevenemang och en mängd andra aktiviteter som andra aktörer ansvarar för, men i samverkan med parterna i fall- och slussamverkan.

Olidans kraftstation vid ett av ljussättningsevenemangen då Olidan firade 100 års jubileum.

6. Beskriv på vilket sätt man utvecklat och byggt upp kunskap med anknytning till industriminnet

Kunskap om området har växt fram bland annat genom dokumentationer och arbete av lokala föreningar i området, exempelvis Vattenfalls pensionärer Väst, Varvs och sjöfartsföreningen i Göta älvdalen och föreningen Gamla skoftebybor. Innovatum bedriver också kunskapsuppbyggnad, genom en övergripande historieskrivning kring området, ett omfattande bildarkiv som finns tillgängligt på webben, <https://bildarkiv.innovatum.se> och skrifter, guideböcker broschyrer.

Eftersom Trollhättans ursprung och historia är intimt förknippat med fall- och slussområdet handlar nästan all kunskapsuppbyggnad om staden och stadens utveckling också om området. Detta blir tydligt inte minst i Innovatums arbete med skolor där historia och kulturarv är en del av utbudet på Innovatum Science center. Ett exempel på kunskapsuppbyggnad är en utställning som nu genomförs i anslutning till Trollhättans 100 årsjubileum, där man lyfte fram en omfattande fotodokumentation kring byggandet av den senaste slussleden i Trollhätte kanal, som var gjord av Annie Wallén fotograf mellan 1908 och 1916.

Berättelser kring området samlas också på en ny webbplats för industrisamhällets kulturarvs i Västra Götaland. Där har Innovatum och andra samlat en stor mängd historia och berättelser kring området historia, <http://www.prismavg.se/>.

En annan resurs i arbetet med kunskapsuppbyggnad i fall- och slussområdet är Kanalmuseet, som skapades av Sjöfartsverket men som nu drivs av folkuniversitetet. Folkuniversitetet anordnar även guidade visningar under sommaren och har även ansvar för det välbesökta kanalmuseet som visar och berättar områdets historia.

Området är också en utvecklingsplats för kulturarvsarbete, exempelvis kopplat till de komplexa byggnadsminnen som skapats samt en pågående diskussion om vad en ny slussled innebär för området. Aktörerna i området är direkt delaktiga i processen med att ta fram ett underlag för en ny slussled som också innefattar breda kulturarvsaspekter.

7. Beskriv på vilket sätt man gestaltat och förmedlat det industriella arvet på ett ambitiöst och innovativt sätt

Det finns ett omfattande informationssystem i området, med infotavlor, promenadskyltar, ca 50 temaskyltar och en mängd hänvisningsskyltar. Till detta kommer en guidebok, promenadfolder och broschyrer samt utställningar och modeller på Innovatum, Kanalmuseet och Insikten som med olika perspektiv berättar om områdets historia. En mer tematisk utställning har nyligen också gjorts i anslutning till att den senaste kanalleden firade 100 år 2016. Där lyftes fotodokumentationen från denna kanalleds byggande fram, vilket tydligt ökade intresset för områdets historia. I samband med firandet genomfördes även ett flertal föreläsningar.

En annan viktig del är de guidningar och pedagogiska aktiviteter som görs för olika typer av besökare. Guidningar genomförs av Vattenfall, under hela året på Olidans kraftstation, och de ger också information i anslutning till de fallpåsläpp som genomförs dagligen under sommaren.

Guidade turer har också genomförts från Kanalmuseet under sommarsäsongen. Trollhättans ungdomskulturhus N3 har utvecklat, och genomför, dramatiserande vandringar för barn inom skolan. Innovatum har också pedagogiska program för skolan kring ämnen som konstruktion, kraftproduktion, el och stadsutveckling.

Det har också testats ny teknik i området där innovatum spelat in 25 digitala berättelser som ljudsatts och som man kan lyssna på genom att scanna QR-koder på skyltar i området. De finns också att lyssna på webben. På fem centrala platser kan man nu få lyssna på en dramatiserad berättelse, med en ljudbild som från den period berättelsen kommer ifrån. Det är ett försök att öka upplevelsen för enskilda besökare i området.

Det industriella arvet förmedlas också genom de olika arrangemang som genomförs i området, som slussdagen, den blå natten och fallens dagar.

Den övergripande utformningen av området har historiska grunder men genom det designprogram som tagits fram försöker man uppnå en helhet kring färgsättning, utformning av belysning, räcken bänkar, papperskorgar m.m. Det handlar både om att bevara och återskapa äldre design i området och att ge besökarna en känsla av helhet i området, oavsett vem som står som ägare till platsen eller anläggningen.

8. Beskriv på vilket sätt platsen/miljön/anläggningen belyses ur t ex funktionsförutsättnings-, jämställdhets-, mångfalds-, eller barnperspektiv.

Flera aktiviteter riktar sig till barn, främst aktiviteter som Innovatum och N3 genomför, som beskrivet i fråga 7. Det pågår också ett arbete nu med att undersöka möjligheterna för att etablera fler aktiviteter för barn och barnfamiljer i området. En ny lekplats är under uppförande och flera stationer kopplad till områdets teknik planeras, där man på ett lekfullt sätt kan få en bättre förståelse av hur området använts och vilken betydelse det har.

De dialogvandringar som genomförts omfattade flera grupper med olika funktionsförutsättningar vilket gav nya insikter om förändringar som behövs i området. Det gav underlag för att stora delar av området också har en hög tillgänglighet och goda upplevelsevärden för många olika besöksgrupper. I de arbeten som nyligen genomförts kring infrastruktur har gång- och cykeltrafik prioriterats, inte minst genom byggandet av en helt ny gång- och cykelbro vid Innovatum, som ger helt nya förutsättningar för tillgänglighet till området.

Det har också genomförts undersökningar kring vilka de lokala besökarna är och där framgår tydligt att alla Trollhättebor inte nyttjar området. För många är det en stadspark och ett rekreationsområde men det finns ett arbete att göra för att fler ska vara i, uppleva och bruka området. För majoriteten av stadens invånare betraktas dock området som stadens finrum och det finns ett starkt engagemang och förankring kring bevarande av områdets karaktär

Slustrappa från år1844 samt bostadshus på Åkersberg.

9. Beskriv på vilket sätt platsen kommuniceras (t. ex. web, sociala medier, informationsmaterial)

Platsen kommuniceras ständigt ut som Trollhättan centrum. Stadens varumärkeslogotype föreställer fallen som används för att symbolisera och visa den kraft som finns i vår stad. Även broschyrer, informationsmaterial, skyltar med mera har oftast bilder eller loggor med anknytning till fall- och slussområdet. På följande webbplatser förmedlas området och platsen:

- Hemsidan www.fallochsluss beskriver platsen och de aktiviteter som sker i området.
- På hemsidan www.denlevandehistorien.se kan besökare i området lyssna till olika berättelser om området med hjälp av sin telefon.
- Prismavg.se en digital arena för vår regions fantastiska industriella kulturarv och oöverträffade samhällsutveckling från 1850 fram till idag. Här kan besökaren orientera sig till olika industriminnen och resa runt och upptäcka, både digitalt men även åka och besöka platserna i verkligheten. Prisma Västra Götaland är samtidigt också ett verktyg för att dela med sig av eget material. Alla, från museer och intresseföreningar till kommuner och privatpersoner kan själva bidra med berättelser, filmer, bilder och tips på besöksmål. Utöver detta finns även flertalet guideböcker, kulturhistoriska inventeringar, underlag för promenader med mera. Platsen är ständigt närvarande på instagram genom hashtagarna #fallochslussområdet #slussarna #åkersjö och #rysskranen är några av de som används av besökare.

Fotografi över Olidestationen och industribyggnader mellan älven och trafikkanalen men kraftkanalen i mitten.

Kontaktperson:

Namn: Astrid Bäckman
Adress: Gärdhemsvägen 9, 461 83 Trollhättan
E-post: astrid.backman@trollhattan.se
Telefon: 073-3489748

Datum: Trollhättan, 2017-02-20